

1. peatükk

MA OLEN COUCY ISAND: DÜNASTIA

ukartustäratava ja vägevana valitses Coucy viie torniga loss Pikardia mäeharjal põhja poolt Pariisi viivate teede üle, kuid polnud sugugi kindel, kas ta pealinnas asuvat kuningavõimu turvas või sellele hoopis väljakutse esitas. Lossi keskelt kerkis hiiglaslik silindriline ehitis, mis oli kaks korda kõrgem neljast nurgatornist. See oli *donjon* ehk kindluse peatorn, suurim ja võimsaim seda liiki rajatis, mida keskajast peale Euroopas on püstitatud. Kolmkümmend meetrit läbimõõdus ja kuuskümmend kõrge, küllalt avar, et piiramise korral tuhat meest majutada, kõrgus ta kaitsvalt oma jalamil tillukesena tunduva lossi, linna tihedalt kokkulitsunud majakatuste, kiriku kellatorni ning kogu mäele rajatud kompleksi ümbritseva kolmekümne torniga massiivse välismüüri kohal. Mis tahes suunast lähenevad rändurid nägid seda parunivõimu kehastavat kolossi juba kilomeetrite kauguselt ja tundsid liginedes samasugust aukartust nagu uskmatute maadel reisijad esmakordselt püramiide silmates.

Suurusehullustusest haaratud ehitajad olid ka *donjon*'i sisemusele üliinimlikud mõõtmed andnud: trepiastmed olid kuni neljakümne sentimeetri kõrgused ja aknaorvade istekohti lahutas põrandast meetri jagu maad, otsekui olnuks torn hiiglastele mõeldud. Poolteisekuupmeetrised kivisillused olid samavõrd heroiliste proportsioonidega. Enam kui neljasaja aasta vältel oli dünastia, kelle olemust see sisustus peegeldas, samasuguste liialdustega silma paistnud. Ambitsioonikad,

ohtlikud ja sageli vägivaldsed Coucyd olid end sisse seadnud maa-keelele, mille loodus ise oli loonud ümbruskonda valitsema. Nende mäeseljandik kontrollis läbipääsu Ailette'i orust suuremasse Oise'i orgu. Siit trotsisid nad kuningaid, riisusid katoliku kirikut, sõitsid risticõdadesse, kus otsa leidsid, siin mõisteti neid kuritegude eest surma ja heideti kirikust välja, siin laiendasid nad üha oma valdusi, abiellusid kuningakotta ja kasvasid oma uhkust, mille mõjul oli nende sõjahüüuks saanud „*Coucy à la merveille!*” Suguvõsa, kellele kuulus üks Prantsusmaa neljast suurimast parunivaldusest, põlgas maaomandiga seotud tiitleid ja võttis endale lihtsa, kuid kõrgi moto:

*Roi ne suis,
Ne prince ne duc ne comte aussi;
Je suis le sire de Coucy.*

(Ei ole ma kuningas,
ei prints, ei hertsog ega krahv;
ma olen Coucy isand.)

Lossi ehitamine algas 1223. aastal ja oli osa sellest arhitektuurilisest plahvatuses, mille tulemusena kerkinud võimsad katedraalid said samuti alguse Põhja-Prantsusmaalt. Neist nelja suurimat – Laonis, Reimsis, Amiens'is ja Beauvais's Coucyst 80 kilomeetri kaugusel – ehitati lossiga samal ajal. Kui katedraali püstitamine võttis aega 50 kuni 150 aastat, siis Coucy tohutu kompleks koos *donjon*'i, tornide, kindlusemüüride ja allmaakäikude võrguga sai Enguerrand de Coucy III ainuisikulise vankumatu tahte toel valmis uskumatult kiiresti – ainult seitsme aastaga.

Lossihoone hõlmas peaaegu hektari suuruse maa-ala. Selle neli nurgatorni, igaüks 30 meetrit kõrge ja kakskümmend läbimõõdus, ning kolm väliskülge rajati mäenõlvaga ühele joonele, moodustades kaitsevalli. Ainsaks sissepääsuks oli *donjon*'i kõrval siseküljes paiknev kindlustatud värav, mida turvasid vahitornid, vallikraav ja langevõre. Väravast pääses *place d'armes*'ile, umbes kahe ja poole hektarisele müüri piiratud hoovile, kus asusid tallid ja muud teenindushooned, turniiriplats ja rüütlite ratsudele mõeldud koppel. Selle taga, kus mägi kalasaba kujuliselt laienes, lebas umbes sajakonnast majast ning neli-

nurkse torniga kirikust koosnev linn. Kogu mäeharja piiravast välismüürist viis läbi kolm kindlustatud väravat. Soissons'i-poolsel lõunaküljel moodustas mägi hõlpsasti kaitstava järsu nõlva; Laoni-poolsel põhjaküljel, kus ta platooga kokku sulas, jooksis lisatõkkena suur vallikraav.

Donjon'i kuue kuni kümne meetri paksuste müüride varjus ühendas torni kolme korrust keerdtrepp. Katuses olev ava ehk „silm”, mis kordus iga tasandi kaarlaes, laskis hämarusse pisut valgust ja õhku ning võimaldas relvi ja varustust trepist ronimata korruselt korrusele hiivata. Sealtkaudu sai ka kogu garnisonile suusõnalisi korraldusi anda. Teiselt korruselt hüütavat võis kuulama koguneda 1200 kuni 1500 sõjameest. *Donjon*'is olid ühe hämmastunud kaasaegse sõnul „Nero väärilised köögid” ja katusel kalatiik, mida täitis vihmavesi. Tornis oli oma kaev, leivaküpsetusahjud, keldrid, laoruumid, hiiglasuured kaminad igal korrusel ja latriinid. Võlvitud allmaakäigud viisid lossi igasse otsa, sisehoovi ja müüritaguste salajaste väljapääsudeni, mille kaudu sai garnisoni piiramise korral varustada. *Donjon*'i tipust avanes vaade kogu ümbruskonnale peaaegu viiekümne kilomeetri kaugusel oleva Compiègne'i metsani välja, mis tähendas, et Coucyd olid üllatuste eest kaitstud. Kavalt ja teostuselt oli kindlus keskaegse Euroopa kohta peaaegu täiuslik sõjaline rajatis ning oma suuruse poolest kõige hulljulgem.

Lossi kuhu määras üksainus valitsev otstarve: mitte eluase, vaid kaitse-ehitis. Kindlusena oli ta sama üldlevinud keskaegse elu sümbol kui ristimärk. „Roosiromaanis”, selles keskaegse elu kompendiumis, on Roosi ümbritsev kindlus keskne rajatis, mida tuleb piirata ja kuhu sisse tungida, et seksuaalse iha sihile jõuda. Kogu elukorraldus andis tunnistust vägivaldsusest, kallaletungi ootusest, mis kujundas kesk-aegset ajalugu. Lossi eelkäija, Rooma villa, oli kindlustamata, sest tema kaitsemüüre asendasid Rooma seadused ja leegionid. Impeeriumi kokkuvarisemise järel tärganud keskaegne ühiskond oli seoseta ja omavahel võitlevate osade kogum, mis ei allunud mingile tsentraliseeritud või toimivale ilmalikule võimule. Kirik oli ainus, kes vähemalt pakkus teatud organiseerivat põhimõtet, ja see oligi ta edu põhjus, sest ühiskond ei talu anarhiat.

Korratusest hakkas aegamööda vormuma ilmalik keskvoim monarhia kujul, ent niipea kui uus voim tegusaks muutus, sattus ta konflikti ühelt poolt kiriku ja teiselt poolt parunitega. Ühtlasi olid linnakodanlased ametis omaenda korra kujundamisega ning müüsid oma toetust parunitele, piiskoppidele ja kuningatele vastutasuks priiusekirjade eest, mis linnad vabadeks „kommunideks” muutsid. Pakkudes voli kaubandust arendada, panid priiusekirjad aluse linnades elava kolmanda seisuse tõusule. Konkureerivate rühmituste vaheline poliitiline tasakaal oli habras, sest kuninga käsutuses ei olnud püsivat sõjaväge. Ta pidi sõltuma vasallide feodaalsest kohustusest piiratud määral sõjalises teenistuses osaleda, mida hiljem täiendati sõjameeste palkamisega. Valitsemine oli ikka veel personaalne ning tulenes läänimaade andmisest ja truudusetootusest. Side, millele poliitiline struktuur toetus, polnud kodaniku ja riigi, vaid vasalli ja senjööri vaheline suhe. Riigi vaevaline sünd polnud veel teoks saanud.

Tänu oma asukohale Pikardia keskel oli Coucyde valdus, nagu kuningaski tunnistas, „üks kuningriigi võtmeid”. Põhjas ulatus Pikardia peaaegu Flandriani, läänes La Manche’i ja Normandia piirini, ning kujutas endast Põhja-Prantsusmaa peamist ühendusteed. Tema jõed voolasid lõunasse Seine’i suunas ja läände La Manche’i poole. Viljakas pinnas muutis ta Prantsusmaa peamiseks põllunduspiirkonnaks, kus leidis karjamaid, viljapõlde ja metsi ning mis oli tihedalt täis tipitud külasid. Metsaraadamine, esimene samm tsiviliseerimise teel, algas juba roomlaste ajal. XIV sajandi alguseks elas Pikardias umbes 250 000 peret ehk rohkem kui miljon elanikku; seega oli ta peale lõunas asuva Toulouse’i Prantsusmaa ainus provints, mille keskaegne elanikkond oli suurem kui tänapäeval. See oli kangekaelse ja isepäise loomuga kant, mille linnad esimeste seas endale vabaduskirjad soetasid.

Legendide ja ajaloo vahelises hämaruses oli Coucyde valdus esmalt kiriku lään, mille frankide esimene kristlasest kuningas Clovis olevat umbes aastal 500 kinkinud esimesele Reimsi piiskopile pühale Remile. Kui püha Remi kuningas Clovise ristiisku oli pööranud, annetas too tulevase Coucyde valduse äsjamoodustatud Reimsi piiskopiriigile, andes seega kirikule maa, mis oli keisri oma, nii nagu

imperaator Constantinus traditsiooniliselt andis kirikule Rooma maa. Constantinuse kingitus tähendas ühtaegu kristliku kiriku ametlikku asutamist ja selle saatuslikku kompromiteerimist. Nagu kirjutas William Langland:

Kui Constantinuse heldus pühale kirikule annetuse tegi
maade ja rendi, isandate ja teenijate kujul,
kuulsid roomlased kõrgelt ingli karjatust.
„Sel päeval rüüpas *dos ecclesiae* kihvtikarikast
ja kõik, kel on Peetruse vägi, on igaveseks mürgitatud.”

Konflikt taevaste püüdluste ja maiste ahvatluste vahel kujunes keskaja peamiseks probleemiks. Kiriku taotlust vaimsele juhtimisele polnud võimalik kõigi armulaualiste jaoks usutavaks muuta, kui see kiriku toetus materiaalsele rikkusele. Mida rohkem varandust kirik kogus, seda silmatorkavamaks ja häirivamaks too vastuolu muutus; pealegi osutus see lahendamatuks ning jätkas kahtluste ja lahkarvamuste põhjustamist igal sajandil.

Varastes ladinakeelsetes dokumentides kandis Coucy nime Codiciacum või Codiacum, väidetavalt tuletatud sõnast *codex*, *codicis*, mis tähendas laasitud puutüve nagu need, millest gallialased oma püst-tarasid ehtasid. Kogu pimedaja ajastu neli sajandit veetis see koht varjus. Aastatel 910–920 ehtas Reimsi peapiiskop Hervé mäele esimese algelise kindluse ja kabeli, mida piiras müür kaitseks Oise'i orgu tungivate viikingite eest. Mäejalamil asuva küla elanikud, kes piiskopi müüride tagant varju otsisid, asutasid ülemise linna, mis sai nimeks Coucy-le-Château, erinevalt all-linnast nimega Coucy-la-Ville. Neil metsikutel aegadel oli see maakohd pidevalt tülilõunaks ühtmoodi sõjakate parunite, peapiiskoppide ja kuningate vahel. Vajadus end sissetungijate – lõunast tulevate mauride ja põhjast pärit viikingite – vastu kaitsta oli loonud karastunud sõdalaste klassi, mille liikmed võitlesid üksteisega sama meelsasti ja halastamatult kui vaenlastega. Aastal 975 loovutas Reimsi peapiiskop Oderic lääni kellelegi Eudes'i krahvile, kes sai Coucy esimeseks isandaks. Sellest mehest pole teada muud peale ta nime, kuid olles end mäeharjal sisse seadnud, pärandas ta oma järglastele erakordselt jõulise ja raevuka loomuse.